

تحلیل اصول و راهبردهای رهبری آیت‌الله خامنه‌ای

عباس شفیعی*

چکیده

این پژوهش درصدد تحلیل اصول و راهبردهای رهبری آیت‌الله خامنه‌ای (دام عزه) با روشی توصیفی - تحلیلی است که در آن برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل گفتمان انتقادی بهره گرفته است؛ نتایج تحقیق نشان می‌دهد معظم‌له در رهبری خود دارای اصول مهمی در ابعاد رهبری نرم و رهبری سخت است؛ مهم‌ترین اصول در رهبری نرم، دربرگیرنده مواردی همچون اسلامیت، آرمان‌خواهی و نظام‌سازی با تمدن‌سازی اسلامی است؛ افزون بر این، اصولی نیز در رهبری سخت همچون امنیت و اقتدار اسلامی، تمامیت ارضی، حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی مورد توجه قرار گرفته است؛ در کنار این اصول، ایشان دارای راهبردهای نرم همچون تزریق معنویت و خداگرایی، دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی، تصویرسازی قدرت بازدارندگی، دانش توأم با تهذیب و اخلاق و دعوت هوشمند وجدان‌های بی‌آلایش جهانی و همچنین راهبردهای سخت مانند استکبارستیزی، ایجاد عمق راهبردی و اقتصاد مقاومتی است.

واژگان کلیدی

رهبری معنوی هوشمند، اصول رهبری، راهبردهای رهبری، آیت‌الله خامنه‌ای.

۱. طرح مسئله

الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای دارای منشأ الهی بوده که به صورت اقتضایی با عنایت به شرایط جهانی توسط فقیهی دانشمند ظهور یافته و می‌توان آن را الگویی از رهبری اسلامی با اهداف توحیدی به جوامع بشری معرفی کرد؛ چراکه در گزاره‌های اسلامی، بعثت رهبران توحیدی با تلاوت آیات و نشانه‌های توحیدی (شناخت‌دهی عقلی) و تزکیه (تربیت انفسی) و تعلیم نیروها عجین گشته (جمعه / ۲) و رهبری به‌منظور رشد عقلی، عاطفی و رفتاری نیروها با پوششی معنوی به بسترسازی تحول در آنان اقدام نموده و به تبعیت از معلم اول مردم را از ظلمات به نور، به کمال، به عشق، به محبت، به مراتب کمالی و نهایتاً به انسانیت دعوت می‌کند (امام خمینی ۱۳۷۸: ۹ / ۲۹۱) در جهان متلاطم عصر حاضر، جهان استکبار به سرکردگی آمریکا سرسلسله رهبری غیر الهی است که امروزه با دخالت‌های زیاد در اقصی نقاط عالم منشأ ویرانی‌ها در کشورهای مختلف است. با توجه به ضرورت طرح الگوی موفق در شرایط حاضر، لازم است الگویی از رهبری اسلامی معرفی گردد که بتواند در مسیر سنگلاخ جهانی، مردم را به تعالی سوق دهد و بالطبع از جمله مصادیق بارز رهبری اسلامی که می‌توان با ابتناء بر رهیافت‌های دینی آن را مطرح کرد، الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای (دام عزه) است؛ این الگو دربرگیرنده اصول و راهبردهای اساسی است که تحلیل آن براساس مدل علمی فرکلاف در این نوشتار مورد توجه قرار می‌گیرد. از این‌رو بررسی ابعاد مجهول مسئله تحقیق و تحلیل چستی اصول و راهبردهای رهبری معظم له به‌عنوان دغدغه اصلی پژوهش در این نوشتار تلقی می‌شود.

۲. ادبیات نظری

یکی از مفاهیم مرتبط، واژه رهبری است «رالف استاگ دیل»^۱ در تحقیقی که بر روی تئوری‌های رهبری انجام داد، به این نتیجه رسید که به تعداد افرادی که می‌خواهند تعریفی از رهبری ارائه دهند، تعریف برای رهبری وجود دارد. (استونر، ۱۹۹۲: ۴۷۲) رهبری، هنر یا فرایند نفوذ بر مردم است، طوری که از روی میل و اشتیاق در جهت دستیابی به هدف‌های گروه تلاش کنند. (کونتزو دیگران، ۱۹۹۰: ۳۹۷) عده‌ای نیز معتقدند رهبری به‌عنوان یک فرایند، عبارت است از قدرت استفاده از نفوذ بدون اجبار، برای هدایت و هماهنگ کردن فعالیت‌های اعضای گروه، به‌منظور دستیابی به هدف. (مورهد و گریفین، ۲۰۰۱: ۳۳۴) آنچه از ادبیات علمی بدست می‌آید این است که نفوذ نقطه اشتراک در تعاریف رهبری است؛ مفهوم رهبری اسلامی با مفهوم علمی در ادبیات کلاسیک متمایز است؛ چنانکه در گزاره‌های اسلامی بر واژه‌هایی همچون هدایت نیروها به جای نفوذ تأکید شده و وظیفه رهبر تبشیر و انذار دانسته

1. Rolph M. Stagdill.

شده است (مریم / ۴۳، بقره / ۱۱۹، فرقان / ۵۶، انعام / ۴۸، کهف / ۵۶) در تعریفی دیگر، رهبری عبارت است از بسیج کردن نیروی انسان‌ها و بهره‌برداری صحیح از نیروهای انسانی. (مطهری، ۱۳۸۰: ۳ / ۳۱۴) واژه معادل رهبر و رهبری، امام و امامت است، امام یعنی پیشرو و پیشوای مردم در فضائل؛ امام راهنمایی است که مسافران در تاریکی شب در پی او راه را طی می‌کنند (شیخ صدوق، ۱۴۰۴: ۹۶) در تعبیر نهج‌البلاغه امام رشته‌ای است که مرواریدها را در کنار همدیگر قرار داده و آن‌ها را باهم یکسان می‌سازد (نهج‌البلاغه، خ ۱۴۶) در تمامی این تعابیر الگو، پیشوا و مقتدا بودن به‌عنوان نقطه مشترک است و وظیفه امام راهنمایی و هدایت است و رهبری فرایند مستمر هدایت نیروها به امر الهی است که در آن تبشیر و انذار صورت می‌گیرد (انبیاء / ۷۳) در مفهوم هدایت به تعالی، رهبران امر خدا را بر امر خود مقدم می‌شمرند ولی در دعوت به گمراهی فرمان خود را بر فرمان پروردگار مقدم می‌دانند (مکارم شیرازی، ۱۳۶۱: ۲۹۷) و همین امر نقطه تمایز میان رهبری اسلامی و غیر اسلامی است. یکی از مدل‌های اسلامی مدل رهبری آیت‌الله خامنه‌ای است که در این پژوهش به الگوی رهبری معنوی هوشمند نام‌گذاری می‌شود. براساس نظر سایدان مانالاکا (۲۰۰۸) رهبری هوشمند با مؤلفه‌های رهبری عقلایی، رهبری هیجانی و رهبری معنوی عجین شده است. (مک کوئین وباتیس، ۲۰۱۳: ۴۶۶)

۳. روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است؛ استراتژی تحقیق از تحقیقات بنیادین پیروی نموده و از نظر گردآوری اطلاعات به صورت توصیفی با روشی کتابخانه‌ای بوده مع‌الوصف در تحلیل داده‌های مرتبط با پیام‌ها و سخنان رهبر فرزانه انقلاب اسلامی از روش تحلیل گفتمان انتقادی (مدل فرکلاف) استفاده می‌شود.

۳-۱. تحلیل گفتمان انتقادی

تحلیل گفتمان در معنای روش‌شناختی به مجموعه‌ای بی‌طرف از ابزارهای روش‌شناسی برای تحلیل کلام‌ها، نوشته‌ها، مصاحبه‌ها، مباحثات و غیره اشاره دارد (حسن‌فر و امیری، ۱۳۹۳). با استفاده از قواعد گفتمان می‌توانیم، جمله‌ها را به‌گونه‌ای بیان کنیم که با هم مرتبط باشند. (خاکی، ۱۳۹۱: ۱۸۶) در تحلیل گفتمان با تحلیل ظواهر متن و گذر از فرآیندهای توصیف و تفسیر و تبیین، باید به مرحله فهم معنای کانونی و بنیادین رسید. وصول به این معنای کانونی و بنیادی در تحلیل گفتمان همان «استنباط نظری» است. (حسنی‌فر و امیری، ۱۳۹۳) در مدل فرکلاف مراحل سه‌گانه‌ای برای تحلیل گفتمان انتقادی وجود دارد که ذیلاً بدان اشاره می‌شود.

الف) توصیف

در این مرحله تحلیل گرامری و زبان‌شناختی متن و کارکردهای زبانی کلمات و لحن‌ها در جملات مورد توجه بوده و توصیف گفتمان انجام می‌گیرد.

ب) تفسیر

در این مرحله متون براساس پیش‌فرض‌های مبتنی بر عقل سلیم (بخشی از دانش زمینه‌ای) که به ویژگی‌های متنی ارزش می‌دهند تولید و تفسیر می‌شوند (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۱۴) در اینجا تفسیرها ترکیبی از محتویات متن و ذهن مفسر است؛ در تحلیل متن به دنبال عمل گفتمانی و نظم گفتمانی است. تمرکز اصلی در لایه عمل گفتمانی تولید و مصرف متن است و نهایتاً از طریق نظم‌های گفتمانی عمل‌های اجتماعی گسترده‌تر را تحلیل می‌کند و تفسیر انجام می‌گیرد.

ج) تبیین

در این مرحله به بیان ارتباط میان تعامل و بافت اجتماعی پرداخته می‌شود و محقق در اینجا به دنبال تحلیل و واکاوی عوامل اجتماعی و ایدئولوژی‌ها و جایگاه و تأثیرات گفتمان است.

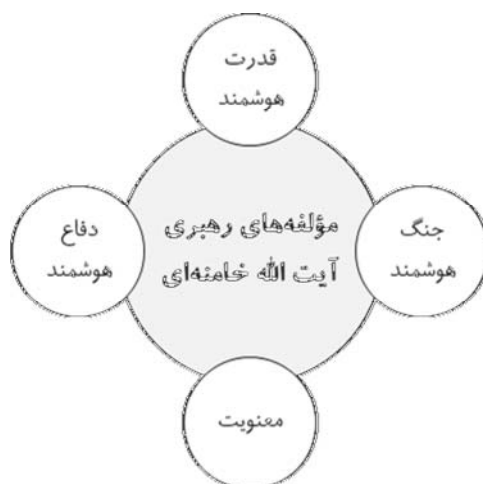
۴. رهبری معنوی هوشمند

رهبری معنوی هوشمند به الگویی از رهبری گفته می‌شود که تلفیقی از ابعاد سخت و نرم با ابتناء بر هوشمندی معنوی است و دربرگیرنده مؤلفه‌های قدرت هوشمند، جنگ هوشمند و دفاع هوشمند است. قدرت هوشمند اولین بار توسط «سوزان ناسل» در مقاله‌ای با همین عنوان مطرح شد؛ وی قدرت هوشمند را ترکیب هدفمند و خردمندانه قدرت سخت و نرم خواند (رفیع، قری، ۱۳۹۲: ۴۳) در نظر ناسل، به‌جای تکیه صرف بر قدرت سخت (ابزار نظامی) یا قدرت نرم (جذب قلوب و افکار) ترکیبی از آن دو به‌طور هم‌زمان و توأمان به کار گرفته می‌شود؛ در پیاده‌سازی قدرت هوشمند از سیاست‌ها و فنون متنوعی همچون دیپلماسی هوشمند، مدیریت افکار عمومی، مدیریت ادراک هوشمندانه، تهدیدانگاری هوشمند، تحریم هوشمند، تهدیدسازی هوشمندانه و اشغال و تسخیر فضای ذهنی مردم بهره گرفته می‌شود؛ بهره‌گیری از این ابزارها بیانگر نوعی مهندسی تلفیقی قدرت نرم و قدرت سخت است (رفیع، قری، ۱۳۹۲: ۳۹) در رویکرد مقام معظم رهبری، قدرت دارای دو بخش مادی و معنوی است؛ منطق مادی، قدرت را در ابزارها و وسایل مشاهده می‌کند، در اتم، در سلاح شیمیایی، در سلاح میکروبی، در وسایل گوناگون پیشرفته مادی؛ با این رویکرد، این‌ها همه قدرت نیست، بخش عمده قدرت در وجود انسان‌هایی

است که می‌خواهند این قدرت را به کار بیندازند؛ وقتی مجموعه‌ای حقانیت دارد و برای حق و آرمان‌ها و ارزش‌های والا تلاش و مجاهدت می‌کند و آماده است برای این مجاهدت وجود و امکانات و همه توان خود را به کار گیرد، قدرت واقعی آنجاست. (بیانات رهبری، ۱۳۸۲/۴/۲۹) رهبر حکیم ایران بر این باور است که: مجموعه‌ای که برای حق و ارزش‌های حقانی تلاش می‌کند، از قدرت به شکل حیوانی استفاده نمی‌کند، ظلم نمی‌کند، استکبار نمی‌ورزد، انسان‌ها را تحقیر نمی‌کند، تجاوز نمی‌کند، قدرت مادی از اخلاق بویی نبرده است، قدرت‌های مادی برای حق و ارزش‌های حقانی به کار گرفته نمی‌شوند، منطق صاحبان قدرت مادی منطق جنگل است (بیانات رهبری، ۱۳۸۲/۴/۲۹) ایشان اظهار می‌دارند که در همه جای عالم، نیروهای مسلح یکی از اجزای بسیار مهم اقتدار ملی کشورها به حساب می‌آیند ولی آن‌وقت این اقتدار و این مظهر قدرت ملی اهمیت و ارزش مضاعفی پیدا می‌کند که آنچه در او بروز می‌کند صرفاً اقتدار به مدد و کمک سلاح نباشد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۸/۸/۲۲) ایشان بر این باورند که قدرت هوشمند بر پایه معنویت می‌تواند کارگشا باشد چنانچه اظهار می‌دارند که: سلاح مهم است مرد مسلح توانای دفاع است اما مهم‌تر از سلاح، نیروی معنوی و قدرت روحی مرد مسلح است، این آن چیزی است که اقتدار ملی یک کشور را به صورت یک اقتدار معنوی و حقیقی و غیرقابل زوال درمی‌آورد. (همان) در دایره قدرت هوشمند، جنگ هوشمند قرار دارد؛ در جنگ هوشمند از سیستم‌ها و تسلیحات هوشمند بهره گرفته می‌شود. تعبیر «انقلاب در امور نظامی»^۱ ناظر به سیستم‌های هوشمند است؛ موشک‌های دوربرد کروز، مهمات دقیق هدایت‌شونده در هواپیماها و توپخانه از جمله سیستم‌های هوشمند است؛ براساس این مدل، هوش نیروهای انسانی مهم ارزیابی می‌شود؛ در برابر جنگ هوشمند، دفاع هوشمند قرار دارد؛ دفاع هوشمند مفهومی ترکیبی از دو واژه «دفاع» و «هوشمند» است. دفاع از ریشه دفع به معنای از کسی حمایت کردن، بدی و آزاری را از خود یا دیگری دور کردن، وطن، ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن است (عمید، ۱۳۶۲: ۵۰۱) هوشمند به کسی گفته می‌شود که برای انجام امور خود اهل فکر و دانش و برنامه‌ریزی بوده و هوشمندانه عمل می‌کند؛ دفاع هوشمند ترکیبی از ابزارها و الگوهای دفاع نرم با الگوهای دفاع سخت است که با بهره‌گیری از مؤلفه‌هایی همچون تعقل، بصیرت و هوشیاری نسبت به محیط و سرعت واکنش و انعطاف‌پذیری بالا منجر به شکست و ناکامی اقدامات دشمن می‌شود. رهبر فرزانه انقلاب بر این باور است که ملت ایران به همان نسبت که دشمن روش‌های خود را در توطئه علیه ایران اسلامی پیچیده‌تر می‌کند باید بر هوشیاری و آگاهی خود بیفزاید و با آمادگی معنوی، فکری، سیاسی و حفظ وحدت و اتصال و ارتباط با یکدیگر چهره دشمن را در هر لباسی که هست

1 Revolution in military affairs (RMA)

شناسایی کنند (بیانات رهبری، ۱۳۸۰/۸/۲۱) براساس مطالب پیش گفته، الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای دربرگیرنده مؤلفه‌های قدرت هوشمند، جنگ هوشمند و دفاع هوشمند است که در نمودار زیر به نمایش درآمده است.

۵. اصول رهبری آیت‌الله خامنه‌ای با نگاه انتقادی

۱-۵. مفهوم اصول

منظور از اصول، قانون‌ها و ضوابطی است که به حوزه عملکردها نظر دارد که خود بی‌واسطه یا با واسطه از مبانی دینی نشئت می‌گیرد (نقی پورفر، ۱۳۷۷: ۲۰۳) به عبارت دیگر، به روش‌ها و ضوابط مورد نظر در حیطه عملکردی و رفتاری اصول گفته می‌شود.

۲-۵. اصول نرم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای

الف) توجه به اسلامیت و آرمان محوری

از جمله مهم‌ترین اصول نرم در رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دام عزه) توجه ویژه ایشان به اسلامیت و آرمان‌های انقلاب است؛ مقام معظم رهبری با توجه به اصل مهم اسلامیت و آرمان محوری بر این باور است که این ملت، ملت روشن و متدینی است ملتی است که به آرمان‌های انقلاب معتقد است و انقلاب را دوست دارد، بدانید اگر ارزش‌های انقلابی فراموش شود، هیچ قدرتی نخواهد توانست مشکلات این کشور را برطرف کند و آن را بسازد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۱۱/۲۰) رهبر حکیم ایران همانند رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی علیه السلام که بر آرمان اسلامیت ملت ایران تأکید می‌کرد (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۷ / ۱۹) معتقد است که حفظ اسلامیت انقلاب و آرمان‌های بلند آن از واجبات است (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۱۱/۲۰) ایشان

بر این امر پافشاری دارد که اصول انقلاب، اسلام است، قانون اساسی است، رهنمودهای امام است، وصیت‌نامه امام است؛ (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۶/۲۰) براساس همین اندیشه، ایشان در ادامه مسیر انقلاب بر حفظ ارزش‌ها و آرمان‌ها تأکید نموده و بر این باور است که ارزش‌ها و شعارهای انقلابی، ابزارهای حرکت و تضمین‌کننده حضور آحاد این ملتند. (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۱/۲۰)

ب) نظام‌سازی و نهادینه‌سازی

یکی دیگر از اصول مهم نرم در رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دام عزه) نظام‌سازی و نهادینه‌سازی مشروعیت نظام است. ایشان با ذکر برخی از مؤلفه‌های نظام‌سازی همچون اسلامیت، قانون اساسی، رهنمودهای امام، وصیت‌نامه امام و ... حرکت در چارچوب نظام را با هر سلیقه حزبی و سیاسی پذیرفته ولی معارضه با مبانی و اصول نظام را نمی‌پذیرد. ایشان معتقد است که اگر کسی با مبانی نظام معارضه کند نظام مجبور است در مقابل او بایستد. (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۶/۲۰) نظام‌سازی در دکترین تمدنی مقام معظم رهبری ایجاد تمدن عظیم اسلامی است؛ (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۸/۲۹) ایشان آرمان نهایی جمهوری اسلامی را ایجاد تمدن اسلامی می‌خواند (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۶/۱۴).

۳-۵. اصول سخت رهبری آیت‌الله خامنه‌ای

الف) امنیت و اقتدار سرزمین اسلامی

یکی از اصول سخت در رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دام عزه) امنیت و اقتدار سرزمین اسلامی است؛ امنیت به مفهوم دستیابی به شرایطی که یک کشور بتواند در مقابل تهدیدها و نفوذ خارجی در امان باشد و به‌تمام‌معنا بتواند به پیشرفت خود ادامه داده و در برابر مداخله دشمنان اقتدار خویش را صیانت نماید و در راه پیشبرد امر توسعه و موجودیت کشور و رفاه عامه فارغ از مداخله بیگانه گام بردارد. (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۳) رهبر حکیم ایران با درک شرایط منطقه، افزایش اقتدار دفاعی و امنیتی و انتظامی به‌منظور بازدارندگی و پاسخگویی مؤثر به تهدیدها و تأمین منافع ملی و امنیت عمومی و پشتیبانی از سیاست خارجی را از جمله سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله به‌عنوان اصلی مهم برشمرده و بر آن تأکید می‌ورزد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۸/۲/۳۰)

ب) صیانت از تمامیت ارضی و حاکمیت کشور اسلامی

یکی از اصول سخت در رهبری مقام معظم رهبری، صیانت از استقلال و حاکمیت کشور اسلامی است؛ ایشان بر این باور است که ما از موجودیت و تمامیت کشورمان دفاع می‌کنیم. (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۲/۲۲) در باور ایشان دفاع از حاکمیت کشور اسلامی دفاع از اسلام است؛ لذا بر این امر اصرار می‌ورزد که ما با همه توان از اسلام عزیز دفاع می‌کنیم. (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۲/۲۲) ایشان با اعتقاد به اینکه اگر در

مقابل تهدیدات دشمنان یک گام به عقب برگردیم، آنان گام‌های زیادی به جلو می‌آیند، بر این امر تأکید دارند که ما تا امروز در مقابل ردوبرق توخالی استکبار نترسیدیم و عقب‌نشینی نکرده‌ایم بعد از این هم نخواهیم ترسید و عقب‌نشینی نخواهیم کرد. (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۲/۲۲)

ج) کمک به حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی

یکی از اصول سخت رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی با حفظ و ارتقای امنیت توسط قدرت‌های منطقه است؛ مقام معظم رهبری می‌فرماید: امروز دنیا مثل همیشه به آرامش و صلح و امنیت احتیاج دارد، یکی از نیازهای اساسی بشر صلح است، بشر به امنیت و صلح نیاز دارد، هر کس این را تهدید کند بشریت را تهدید کرده است. (بیانات رهبری، ۱۳۸۰/۷/۲۲) رهبر فرزانه انقلاب بر این باور است که در منطقه اسلامی خلیج فارس تجاوز و زورگویی و گردن کلفتی و قلدری ممنوع است، آن کسی که باید این ممنوعیت را اعمال کند خود ملت‌های منطقه‌اند. (بیانات رهبری، ۱۳۶۹/۱/۱۰) ایشان بر این باورند که اگر دولت‌های این منطقه به ملت‌های خودشان متکی باشند می‌توانند این منطقه را امن و آرام کنند (بیانات رهبری، ۱۳۶۹/۱/۱۰) ایشان تأکید می‌ورزد که خلیج فارس متعلق به ملت‌های ساکن خلیج فارس است، امنیت خلیج فارس تکلیفی است بر دوش ملت‌هایی که گرداگرد این منطقه مهم جهانی زندگی می‌کنند و ساحل طولانی کشور جمهوری اسلامی ایران بی‌شک سهم بسیار مهمی در حفظ امنیت این منطقه بر عهده دارد (بیانات رهبری، ۱۳۷۰/۱۰/۱۲) از این رو، صلح و ثبات امنیتی منطقه، تکلیفی تاریخی و وظیفه‌ای جغرافیایی تلقی می‌شود. (بیانات رهبری، ۱۳۷۰/۱۰/۱۲)

۶. کاربست مراحل تحلیل گفتمان انتقادی در اصول رهبری

۱-۱. مرحله توصیف

با عنایت به روش تحلیل گفتمان انتقادی، در مرحله توصیف، لحن‌ها، واژه‌ها و عبارات به‌کاررفته در گفتار مقام معظم رهبری دغدغه ایشان را در اصول رهبری نشان می‌دهد و در این زمینه گفتمان رهبری توصیف می‌شود؛ برای مثال مشاهده می‌شود که مقام معظم رهبری در اصل اسلامیت و آرمان‌خواهی بر ارزش‌های اسلامی و انقلابی تأکید می‌کند و جهت‌گیری انقلاب را با اسلامیت تعیین می‌کند. (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۱۱/۲۰) و در نظام‌سازی بر واژه‌ها و عبارات تمدن‌سازی و نهادینه‌سازی ارزش‌ها اصرار می‌ورزد (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۸/۲۹) و در اصل امنیت بر اقتدار ملی پافشاری دارد و در اصل صیانت از تمامیت ارضی و حفظ ثبات و صلح جهانی بر واژگانی همچون صلح و امنیت داخلی و منطقه‌ای و جهانی تکیه دارد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۸/۲/۳۰)

۲-۶. مرحله تفسیر

در روش تحلیل گفتمان انتقادی در مرحله تفسیر با توجه به دانش زمینه‌ای و ویژگی‌های متن، گفتمان رهبری به‌عنوان نظم گفتمانی با توجه به محتویات متن در خصوص اصول رهبری صورت می‌گیرد بدین‌سان محتویات متن مشتمل بر اصولی همچون اسلامیت و آرمان‌خواهی است که از تفسیر ارزش‌های مورد توجه در متون استفاده می‌شود و نیز نظام‌سازی با توجه به ذهنیت مفسر و ویژگی‌های متن به‌عنوان گفتمان تمدن‌سازی مطرح می‌شود. (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۸/۲۹) و امنیت و اقتدار و صیانت از تمامیت ارضی و حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی با استفاده از محتویات متنی و پیامی ایشان به دست می‌آید. (بیانات رهبری، ۱۳۷۸/۲/۳۰)

۳-۶. مرحله تبیین

در روش تحلیل گفتمان انتقادی در مرحله تبیین با توجه به ارتباط با بافت اجتماعی و عوامل اجتماعی، این مسئله قابل طرح است که گفتمان رهبری در اصول مطروحه چقدر بر بافت جامعه تأثیر می‌گذارد؟ برای مثال ممکن است این سؤال مطرح شود که اسلامیت و آرمان‌خواهی به‌عنوان اصلی نرم چقدر توانسته بر آرمان‌خواهی ملت ایران نقش مثبت ایفا کند؟ و یا اصل نظام‌سازی چقدر موفق بوده تا در نهادینه‌سازی نظام و تمدن‌سازی تأثیر گذارد؟ و یا اصول سختی همچون امنیت و صیانت از تمامیت ارضی و حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی تا چه اندازه در عرصه داخلی و بین‌المللی ایفای نقش کرده و تأثیر داشته است؟

با عنایت به تحلیل فوق و با توجه به اینکه واحد تحلیل در روش گفتمان انتقادی (مدل فرکلاف)، مقوله‌هایی از جنس مضمون است. (ازکیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۵۷) مقوله‌های مضمونی استخراج شده از محتوای فرمایشات رهبر معظم انقلاب، توجه به ابعاد نرم و سخت مشتمل بر اصول مهمی است که در جدول زیر به نمایش در آمده است.

ابعاد	مقوله‌ها
رهبری نرم	اصول نرم
	مقوله‌ها
رهبری سخت	اصول سخت
	مقوله‌ها

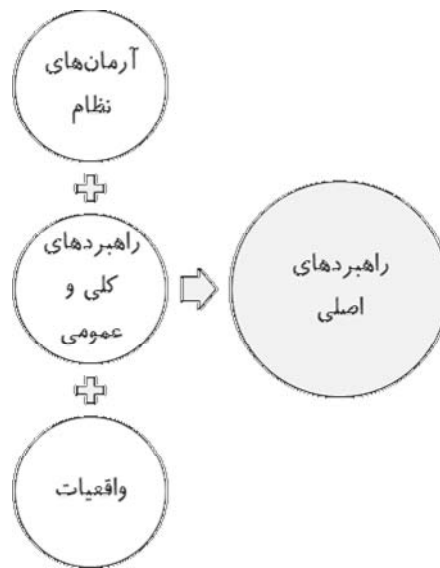
۷. راهبردهای الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای

اصولاً واژه «استراتژی» از ادبیات نظامی وارد تجارت شده و پس‌از آن در مسائل مدیریت دولتی ورود پیدا کرد؛ بدین‌سان، منشأ اصلی استراتژی، امور نظامی است. (هنری، ۲۰۰۸) اولین متفکری که اندیشه استراتژیکی را شکل داد، یک فیلسوف چینی به نام «سون تسو»^۱ بود که در چهارصد سال قبل از میلاد رساله‌اش را تحت عنوان «هنر جنگ» نگاشته و پدر استراتژی شناخته‌شده است (سون تسو، ۵۵) پورتتر معتقد بود که استراتژی یک موقعیت منحصربه‌فرد در بازار با مزیت رقابتی است. (روکاس، ۲۰۰۷: ۶) «راهبردها»، اصول، روش‌ها و موازینی هستند که سازمان با توجه به عوامل داخلی^۲ و عوامل خارجی^۳ در پیش می‌گیرد تا به اهداف استراتژیک خود دست یابد؛ در تدوین استراتژی، تفاوت میان آنچه هست و آنچه باید باشد مشخص می‌شود. (جویس، ۲۰۰۱: ۵)

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای در مسیر راهبردهای لازم است به مطلوب‌ها (آرمان‌ها) و هست‌ها (واقعیات) توجه کرد؛ چه اینکه تدوین راهبرد بدون توجه به آرمان‌ها و اهداف میسر نیست؛ همچنان که بر این باورند که در این مسیر، مؤلفه اول عبارت است از آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی که این اهداف و آرمان‌ها نبایستی از نظر دور بشود، آرمان جمهوری اسلامی را می‌توان در جمله کوتاه «ایجاد تمدن اسلامی» خلاصه کرد (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۶/۱۴) مراد از تمدن اسلامی در اندیشه رهبر حکیم ایران آن فضایی است که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است، برسد، زندگی عزتمندی داشته باشد؛ انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت، تمدن اسلامی یعنی این، هدف و آرمان جمهوری اسلامی این است (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۶/۱۴) مؤلفه دوم از نظر رهبر فرزانه انقلاب عبارت است از راههایی که ما را به این اهداف می‌رساند، راهبردهای عمومی و کلی است؛ ایشان بر این باور است که اسلامیت، ملاحظه ظالم نبودن و مظلوم نشدن در تعاملات گوناگون «کونوا للظالم خصما وللمظلوم عوناً» این یک راهبرد کلی است؛ تکیه به آراء مردم و آنچه مردم‌سالاری را تشکیل می‌دهد. (بیانات رهبری، ۱۴ / ۶ / ۱۳۹۲) از سوی دیگر، در اندیشه رهبر حکیم ایران مؤلفه سوم، واقعیات است؛ نباید از واقعیات غافل شد، واقعیات را هم باید دید، آنچه ما لازم داریم آرمان‌گرایی با نگاه به واقعیت‌هاست، واقعیت‌ها را هم باید درست فهمید، آنچه از واقعیت‌ها که موجب اقتدار است آن‌ها را باید شناخت (قوت‌ها را باید شناخت) و آنچه از واقعیت‌ها که کمبود و نقص است آن‌ها را هم باید

1. Suntzu.
2. Internal Factors.
3. External Factors.

شناخت، آنچه که مانع حرکت است این‌ها را باید شناخت (ضعف‌ها را باید شناخت). (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۶/۱۴) از این‌رو، در دکتترین راهبردی مقام معظم رهبری سه مؤلفه مهم در رهبری ایشان مورد توجه است؛ این سه مؤلفه در نمودار زیر به نمایش در آمده است.

۱-۷. راهبردهای رهبری نرم

بررسی‌ها نشان می‌دهد که رهبر حکیم ایران دارای راهبردهای متعددی به فراخور رهبری نرم بوده است که ذیلاً به مهم‌ترین راهبردها اشاره می‌شود.

الف) تزریق معنویت و خداگرایی در بین مردم

شاید بتوان گفت که معنویت و خداگرایی شاخصه ممیزه انقلاب اسلامی با دیگر انقلاب‌های جهانی است؛ باور به ارزش‌های محوری همچون ایمان و توکل به هستی‌بخش، باور به معاد، باور به کتب آسمانی و بعثت انبیاء و امامت ائمه اطهار علیهم‌السلام، عدالت و انجام عمل صالح با انگیزه‌های الهی در منظومه انقلاب اسلامی قرار دارد؛ از این‌رو، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی امام خمینی رهبر بر این مشخصه اساسی تمرکز داشت. (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۱۲ / ۴۴۸ / ۱۶ / ۴۸۳) آیت‌الله خامنه‌ای (دام عزه) نیز بر عنصر ایمان و عمل صالح در بین نیروها تأکید کرده و می‌فرماید: مادامی که شما ایمان و تقوا و عمل صالح برای خودتان حفظ می‌کنید، تمام قدرت خدا، تمام نوامیس طبیعت و تمام امکانات یک گروه برگزیده در اختیار شماست. (بیانات رهبری ۱۳۷۴/۶/۲۹) معظم له، ایمان و عمل صالح را عامل پیروزی دانسته و نصرت

الهی را با توجه به این عوامل قطعی می‌داند. (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱۰/۹) رهبر فرزانه انقلاب با توجه به این رویکرد می‌فرماید: همه ملت ایران این را می‌دانند و باید بدانند و شما باید بدانید و می‌دانید راه پیروزی نهایی و کامل ملت ایران این است که این خط مستقیم، خط ایمان، ایمان به خدا، ایمان به قدرت ملی، اعتماد به نفس ملی و راه حرکت و مجاهدت در همه اشکالش، مجاهدت علمی، ... مجاهدت نظامی و ایمان و جهاد را از دست ندهند (بیانات رهبری، ۱۹ / ۱۱ / ۱۳۸۷).

ب) دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی

یکی از راهبردهای مهم در قبال دشمنی دشمنان، دشمن‌شناسی است. مقام معظم رهبری معتقد است که یک ملت باید دشمن را بشناسد، نقشه دشمن را بداند و خود را در مقابل آن مجهز کند. (بیانات رهبری، ۱۳۸۶/۱/۱) در رویکرد معظم‌له مصادیق زیادی برای دشمنان وجود دارد که از جمله می‌توان به مواردی همچون طمع ورزان، غارتگران، سودجویان، زراندوزان، زورگویان، وابستگان، مایلین به فساد، دشمنان خارجی و در رأس آن‌ها آمریکا و صهیونیست‌ها، کمپانی‌های بزرگ جهانی، بی‌بندوبارها، کیسه‌دوخته‌های ثروت ملی و ... اشاره کرد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۹/۱۰/۱۹) رهبر فرزانه انقلاب با بیان گونه‌شناسی دشمن، دشمنان را در دو طبقه قرار می‌دهد یکی دشمن درونی و دیگری دشمن بیرونی. (بیانات رهبری، ۱۳۸۶/۱/۱) از منظر ایشان منظور از دشمن درونی، خصلت‌های بدی است که ممکن است ما در خودمان داشته باشیم؛ تنبلی، نشاط کار نداشتن، ناامیدی، خودخواهی‌های افراطی، بدبین بودن به دیگران، بدبین بودن به آینده، نداشتن اعتماد به خود و ... از مصادیق دشمن درونی است که نوعی بیماری در جامعه است. منظور از دشمن بیرونی در اندیشه مقام معظم رهبری، نظام سلطه بین‌المللی یعنی استکبار جهانی است؛ امروز مظهر این دشمنی عبارت از شبکه صهیونیسم جهانی و دولت کنونی ایالات متحده آمریکا است. (بیانات رهبری، ۱۳۸۶/۱/۱) از منظر مقام معظم رهبری نوع سمپاشی دشمنان بیرونی بدین صورت است: «شما نمی‌توانید»، «شما قادر نیستید»، «آینده‌تان تاریک است»، «افق‌تان تیره است»، «بیچاره شدید»، «پدرتان درآمد سعی این بوده است که ملت ما را ناامید، کسل، بی‌اعتماد به نفس، تنبل و چشم به دست بیگانه بار بیاورند. (بیانات رهبری، ۱۳۸۶/۱/۱) ایشان با تحلیل «عالم به زمانه» در روایت «العالم بزمانه لاتهجم علیه اللوابس» زمانه‌شناسی را دشمن‌شناسی و شناخت از نقشه‌های دشمنان تعبیر می‌کند و بر این باور است که اگر دشمن را بشناسیم، نقشه دشمن را بدانیم غافلگیر نخواهیم شد. (بیانات رهبری، ۱۶ / ۲ / ۱۳۸۷) براساس این راهبرد، در باور رهبر حکیم ایران ما در برنامه‌ریزی‌ها همیشه باید جلوتر از دشمن حرکت کنیم، هوشمندانه باید نقشه دشمن را حدس زد و تشخیص داد و جلوتر از دشمن عمل کرد. (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱/۱)

ج) تصویرسازی قدرت بازدارندگی

یکی از راهبردهای مهم نرم در الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، تصویرسازی قدرت بازدارندگی است؛ منشأ این راهبرد، خاستگاه قرآنی دارد؛ چنانچه در گزارش قرآن آمده است: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ؛ (انفال / ۶۰) هر نیرویی دارید برای مقابله با دشمنان آماده سازید» در این گزاره اسلامی با توجه به اطلاق آن می‌توان گفت که شامل تمامی مظاهر و توان قدرت نظامی می‌شود و فراز «وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» در این آیه، ذکر خاص بعد از عام و قید بعد از اطلاق است و اشاره به نیروی مکانیزه دارد؛ آمادگی دفاعی در منطق قرآنی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، اولاً و بالذات برای جنگ هوشمند نیست بلکه مراد از آن تصویرسازی قدرت هوشمند در مسیر دفاع هوشمند است، چنانچه این مهم از فراز «تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوُّ اللَّهِ وَعَدُوُّكُمْ؛ (انفال / ۶۰) تا با آن (آمادگی دفاعی) دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید» فهمیده می‌شود و این مفهوم تصویرسازی قدرت بازدارندگی است همچنان که مشاهده می‌شود؛ جالب‌تر اینکه در گزارش قرآن ابتدا ترساندن دشمن خدا (تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوُّ اللَّهِ) ذکر شده و سپس ترساندن دشمن خودتان (وعدوكم) آمده است، شاید مقصود این باشد که ترساندن توسط نیروهای اسلامی امری الهی بوده و صبغه‌ای رحمانی دارد و خداوند می‌خواهد به مسلمانان تفهیم کند که ارزش کارتان بالاست و در مرحله نخست جنبه معنوی و الهی دارد یعنی کارتان ترساندن دشمنان الهی است سپس منافع فردی را یادآوری کرده و از واژه «عدوكم» استفاده نموده است؛ از این رو، با توجه به گزاره انشائی «واعدوا لهم» لازم است که آمادگی در ابعاد مختلف برای تصویرسازی قدرت و ترساندن دشمنان انجام گیرد؛ چنانچه طرح این راهبرد در گفتار امام راحل بر مبنای منطق قرآنی وجود داشت (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۱۸ / ۲۱) مقام معظم رهبری نیز در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه توسعه به ارتقای توانمندی‌های دفاعی و قدرت بازدارندگی به‌منظور دفاع از حاکمیت، تمامیت ارضی، منافع و امنیت ملی و مقابله مؤثر با تهدیدهای خارجی و ایجاد توازن منطقه‌ای تصریح کرده و بالابردن قدرت دفاعی را برنامه نیروهای مسلح خوانده و قدرت بازدارندگی بالا را ویژگی ملت ایران می‌خواند. (بیانات رهبری، ۲۷ / ۱۲ / ۱۳۸۰) رهبر حکیم ایران ورود نیروی دریایی به آب‌های آزاد و سیطره‌بخشی در آن را نشانه اقتدار ملت در مسیر راهبرد تصویرسازی قدرت هوشمند دانسته و در این خصوص دستورات لازم را به فرمانده نیروی دریایی ارتش صادر می‌کند. (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۵/۱)

د) دانش توأم با تهذیب و اخلاق

یکی دیگر از راهبردهای مهم نرم در الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، دانش‌بنیانی توأم با تهذیب و اخلاق است؛ براساس این راهبرد، در رویکرد مقام معظم رهبری علم و دانش منشأ اقتدار و توانمندی و رکن امنیت بلندمدت یک کشور و ملت است. (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۶/۴) با این تفسیر، قدرت علمی

مایه اقتدار بوده و این اقتدار برای جلوگیری از زورگویی دیگران است. (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۶/۵) در دیدگاه مقام معظم رهبری، آن علمی که ما می‌خواهیم همراه با تزکیه است؛ برای اینکه اگر تزکیه نبود، علم منحرف می‌شود. (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۷/۱۴) در این رویکرد، علم و دانش ابزار است، سلاح است، اگر این سلاح در دست انسان بد طینت، بد دل، خبیث و آدمکش قرار بگیرد، جز فاجعه چیز دیگری نمی‌آفریند؛ اما همین سلاح می‌تواند در دست انسان صالح و وسیله دفاع از انسان‌ها، دفاع از حقوق مردم، دفاع از خانواده باشد. (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۷/۱۴) با این تفسیر می‌توان گفت که: دستیابی به علم و فناوری در منظر رهبر فرزانه انقلاب یک هدف راهبردی بسیار بلندمدت و بسیار مهم و حیاتی است. (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۶/۵)

ه) دعوت هوشمند وجدان‌های بی‌آلایش جهانی

یکی از راهبردهای مهم در الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، دعوت هوشمندانه از جوانان و مخاطب قراردادن وجدان‌های بی‌آلایش جهانی است؛ نظیر این دعوت در تاریخ اسلام توسط رسول اکرم ﷺ از کانون‌های مهم جهانی در عصر خویش مانند نامه به سران ایران، روم و حبشه (آیتی، ۱۳۶۶) و نامه امام راحل به گورباچف رهبر اتحاد جماهیر شوروی اتفاق افتاد. (جوادی آملی، ۱۳۷۳: ۱۳۹ - ۹) نامه مقام معظم رهبری به جوانان اروپا و آمریکا در واقع راهبردی نرم و هوشمندانه است که کانون اصلی آن جوانان و دل‌های آماده آنان در سراسر گیتی است؛ در این نامه، وی بر این باور است که تلاش‌های زیادی صورت گرفته که تا این دین بزرگ در جایگاه دشمنی ترسناک نشانده شود. (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۱۱/۱) با بررسی فرمایشات مقام معظم رهبری، مقوله‌های مضمونی اصطیاد شده در بعد نرم‌افزاری مشتمل بر موارد مهمی است که در جدول زیر به نمایش درآمده است.

تزریق معنویت و خداگرایی در بین مردم	مقوله‌ها (راهبردهای نرم)	ابعاد
دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی		
تصویرسازی قدرت بازدارندگی		
دانش توأم با تهذیب و اخلاق		
دعوت هوشمند و وجدان‌های بی‌آلایش جهانی		نرم‌افزاری

۲-۷. راهبردهای رهبری سخت

این دسته از راهبردها ناظر به اضلاع سخت‌افزارانه رهبری آیت‌الله خامنه‌ای است که در آن رهبر با جنبه‌های مادی، فیزیکی و نظامی و سخت سروکار داشته و با تمسک به این ابعاد مادی به مدیریت و هدایت نیروها دست می‌زند.

الف) استکبارستیزی

یکی از راهبردهای سخت در رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، راهبرد استکبارستیزی است؛ مفهوم استکبارستیزی نفی هرگونه سلطه‌پذیری است که مبتنی بر قاعده «نفی سیل» است در گزارش قرآن آمده است که: «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ (نسا / ۱۴۱) هرگز خداوند برای کافران نسبت به اهل ایمان راه تسلط را باز نگذاشته و باز نخواهد نمود». براساس این قاعده، خداوند در قوانین شریعت اسلام هیچ‌گونه راه نفوذ و تسلط کفار بر مسلمین را باز نگذاشته و در هیچ شرایطی تسلط کفار بر مسلمانان جایز نیست. رهبر فہیم ایران تجسم «استکبار» را در دولت متجاوز آمریکا دانسته (بیانات رهبری، ۱۳۷۵/۸/۹) و مبارزه با آن را فریضه می‌خواند (بیانات رهبری، ۱۳۷۵/۸/۱۰) یکی دیگر از مظاهر استکبار، رژیم صهیونیستی اسرائیل است که در فرمایشات رهبر حکیم ایران مبارزه و مقابله با آن تأکید شده و به‌عنوان حقیقت و واقعیتی مهم تلقی گردیده چنانچه در پیروزی جنگ ۳۳ روزه و ۲۲ روزه در لبنان و فلسطین عینیت یافت. (بیانات رهبری، ۱۱ / ۱ / ۱۳۹۰)

ب) ایجاد عمق راهبردی^۱

منظور از عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران سیطره مقتدرانه ایران در سطح جهانی به‌ویژه منطقه حساس خاورمیانه بوده که این مهم با روش‌های مختلفی از جمله حمایت از گروه‌های مردمی و انقلابی، حضور در مناطق حیاتی و حساس دشمن، کمک به ایجاد گروه‌های ضد استکباری و بهره‌گیری از افکار عمومی مردمی در کشورهای مختلف قابل وصول است. (محمدی، ۱۳۸۹: ۲۵) مقام معظم رهبری می‌فرماید که: موکداً توصیه می‌کنم که به عمق‌ها توجه کنید و آن را بطلبید. (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۸/۱۹) ایشان معتقد است که ملت ایران امروز از لحاظ قدرت سیاسی، از لحاظ قدرت تأثیرگذاری بر تحولات دنیا و حضور در فعل و انفعالات منطقه بلکه دیگر مناطق جهان از اول انقلاب به‌مراتب قوی‌تر است. (بیانات رهبری، ۱۳۹۱/۳/۱۴) سپس رهبر بصیر و دوراندیش ایران با ذکر مصادیق اقتدار بین‌المللی ایران مانند سخنان دشمنان مبنی بر خیمه زدن «خمینی» در پشت مرزهای آنان و ضعف آمریکا و اسرائیل و حمایت از نیروهای مقاومت توسط ایران بر این باور است که امروز ملت ایران توانسته است با حضور خود، با استقامت خود، با عزت خود، با صلابت خود بر روی حوادث مهم جهان و حوادث مهم منطقه تأثیرات ژرف را باقی بگذارد. (بیانات رهبری، ۱۳۹۱/۳/۱۴) ایشان بر این باورند که: ملت‌های مسلمان عمق استراتژیک نظام جمهوری اسلامی‌اند. (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۹/۲۴) ایشان با طرح این پرسش که چرا تبلیغات عجیب‌وغریب آمریکایی و انگلیسی سعی می‌کنند بین ملت‌های مسلمان با ملت

1. Depth Strategic.

ایران جدایی بیندازند؟ چون می‌دانند آن‌ها عمق استراتژیک جمهوری اسلامی محسوب می‌شوند. (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۹/۲۴) استکبار می‌داند که دل‌های مردم در بسیاری از کشورهای اسلامی از شمال آفریقا تا شرق آسیا با جمهوری اسلامی است و این کشورها عمق سیاسی و راهبردی ایران اسلامی است. (بیانات رهبری، ۱۳۷۶/۱۱/۱۴) ایشان عمق استراتژیک جمهوری اسلامی را ملت‌های مسلمان در کشورهای مختلف ارزیابی می‌کند. (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۷/۲۴) در این رویکرد تکیه‌گاه یک ملت به عمق استراتژیک اوست. (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۹/۲۴) مقام معظم رهبری با تحلیل واقع‌بینانه از شرایط منطقه‌ای و جهانی و چگونگی برخورد نظام با برجام بدون آمریکا و به تعبیری برجام اروپایی بر عمق راهبردی ایران پافشاری کرده و از دست دادن آن را غیرعاقلانه توصیف می‌کند. (بیانات رهبری، ۱۳۹۷/۳/۲)

ج) اقتصاد مقاومتی

مقاومت از ریشه «قوم» و از باب مفاعله است و مفهیمی مانند قوام، قیام، استقامت، مستقیم، هم از این ماده اشتقاق یافته‌اند. (الزبیدی، ۲۰۰۸: ۵۹۳) استعمال صفت مقاومتی برای اقتصاد، دلالت بر حالتی از اقتصاد می‌کند که از درون دارای قوام و استحکام باشد و در مواجهه با عوامل تهدیدزای خارجی نیز بتواند قوام و پایداری خود را حفظ کند. جامعه اسلامی در صورتی دارای اقتصاد مقاومتی است که نخست در ساخت درونی خودش برخوردار از قوام باشد و دوم در مقابل تهدیدهای بیرونی نیز قدرت ایستادگی و پایداری داشته باشد. (خلیلیان اشگری، ۱۳۹۵: ۱۶۲) براین اساس بهترین تعریف را خود مقام معظم رهبری به این صورت بیان فرموده‌اند:

اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند؛ یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تضمین‌کننده رشد و شکوفایی یک کشور باشد. (بیانات رهبری، ۱۳۹۱/۵/۱۶) اصطلاح «اقتصاد مقاومتی» را مقام معظم رهبری اولین بار در سال ۱۳۸۹ در سخنرانی در جمع کارآفرینان ایراد فرمودند. تأکیدات ایشان بر مقاوم‌سازی اقتصاد و توانمندسازی درونی اقتصاد را می‌توان از اواسط دهه ۸۰ رصد کرد. معظم‌له ادبیات اقتصاد مقاومتی را در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ مطرح کردند و جوانب این نظریه را در سخنرانی‌های متعددی تبیین نمودند بعد از آن بود که یک نظریه به شکل منسجم در حوزه اقتصاد مطرح گردید که به اقتصاد مقاومتی معروف شد. اولین اتفاق مهم در این حوزه ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در ۲۹ بهمن ماه ۱۳۹۲ بود. در سال‌های اخیر رهبر معظم انقلاب در طی سخنرانی‌های متعددی مبنای اقتصادی انقلاب اسلامی را در سه مفهوم اقتصاد مقاومتی، جهاد اقتصادی و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت خلاصه و معرفی نموده‌اند. از

منظر آیت‌الله خامنه‌ای، کشور ما در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی دارای ظرفیت‌های بی‌شماری است؛ در بحث نیروی انسانی کشور می‌تواند از ظرفیت ده میلیون دانش‌آموخته دانشگاه‌ها، بیش از چهار میلیون دانشجو و میلیون‌ها نیروی مجرب و ماهر بهره‌مند گردد. در حوزه منابع طبیعی مجموع نفت و گاز کشور ما افزون‌تر از همه کشورهای دنیاست و علاوه بر آن معادن طلا و فلزات کمیاب و سنگ آهن و سنگ‌های قیمتی و ... در کشور به وفور یافت می‌شود. از لحاظ موقعیت جغرافیایی با ۱۵ کشور با جمعیتی بالغ بر ۳۷۰ میلیون نفر همسایه‌ایم. در جنوب به دریای آزاد و در شمال به آب‌های محدود منتهی می‌شویم. در حوزه زیرساخت‌های نرم‌افزاری از سیاست‌های اصل ۴۴ و سند چشم‌انداز بهره‌مندیم و در زیرساخت‌های سخت‌افزاری از زیرساخت‌های گوناگون مثل جاده و سد و پل و کارخانه و ... متنعمیم؛ که همه آن‌ها می‌توانند کشور را برای نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی کمک نمایند. برای تحقق این امر مسئولان، صاحبان سرمایه و نیروی کار باید از تولید ملی حمایت کرده و صاحبان سرمایه، فعالیت‌های تولید را بر سایر فعالیت‌ها ترجیح دهند و همه مردم در همه سطوح تولید ملی را ترویج نمایند. (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۱/۱) اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک اندیشه اسلامی، ناظر به تجزیه و تحلیل آسیب‌پذیری‌های اقتصاد و ترفندهای ایمن‌ساز در رویکرد اسلامی تعریف می‌شود. (توکلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۴) اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک راهبرد در الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای در صورتی قابل تحقق است که با مدیریت جهادی و حاکمیت بسیجی در بین اقشار مختلف انجام گیرد و بالطبع در این مسیر نیازمند جهاد اقتصادی و ایثارگری هستیم؛ مقام معظم رهبری عمل مجاهدانه را طرح کرده و از ملت عزیز ایران می‌خواهد که در عرصه اقتصادی با حرکت جهادگونه مجاهدت کنند. (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۱/۱)

۸. کاربست مراحل تحلیل گفتمان انتقادی

۱-۸. مرحله توصیف

با عنایت به روش تحلیل گفتمان انتقادی مشاهده می‌شود که در مرحله توصیف، لحن‌ها، واژه‌ها و کلمات به‌کاررفته در گفتمان رهبری مهم ارزیابی شده و می‌توان با توجه به واژگان، پیام‌های راهبردی را مشخص نمود؛ برای مثال تزریق معنویت و خداگرایی با واژگانی همچون معنویت، خداگرایی، توکل و ارزش‌های دیگر توصیف می‌گردد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۶/۲۵ و ۱۳۸۷/۱۱/۲۵) از جمله مقوله‌های دیگر که از لحن و عبارات استفاده می‌شود دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی است. (بیانات رهبری، ۱۳۸۶/۱/۱) تصویرسازی قدرت بازدارندگی با تأکید بر اقتدار و امنیت و آمادگی دفاعی و هوشمندی و توان نظامی از مقوله‌های قابل توصیف است. (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۵/۱) دانش توأم با تهذیب و اخلاق مقوله‌ای دیگر است

که در سایه تأکیدات رهبری با عنایت به لحن‌ها و کلمات و عبارات متعدد بر آن تأکید می‌شود. (بیانات رهبری، ۱۳۸۸/۶/۴ و ۱۳۸۹/۷/۱۴) و همچنین مقوله دعوت هوشمند در نامه رهبری به جوانان در سطح جهانی از نوع لحن‌ها و عبارات به صورت توصیفی از متن نامه بدست می‌آید. (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۱۱/۱) افزون‌براین، در مرحله توصیف راهبردهای سخت، نوع لحن‌ها و عبارات بکار رفته در گفتمان رهبری نشانگر اهمیت راهبردهای مزبور در رهبری است؛ توصیف‌ها در گفتمان رهبری در بردارنده مقولاتی همچون استکبارستیزی (بیانات رهبری، ۱۳۷۵/۸/۹)، ایجاد عمق راهبردی (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۸/۱۹ و ۱۳۸۷/۹/۲۴) و اقتصاد مقاومتی (بیانات رهبری، ۱۳۹۱/۵/۱۶) است و بالطبع با عنایت به گفتار رهبری این مقولات از جنس راهبردی است.

۲.۸. مرحله تفسیر

در مرحله تفسیر با عنایت به دانش زمینه‌ای و ذهن مفسر و ویژگی‌های متن، نظم گفتمانی در گفتار رهبری قابل مشاهده است؛ این نظم گفتمانی در ترکیب ذهن مفسر و محتویات متن قابل مشاهده است. در تفسیر محتویات متن مشاهده می‌شود که ارزش‌هایی مهمی همچون معنویت، خداگرایی، ارزش‌های انقلابی مانند دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی و نیز دانش و تهذیب در سطح ملی و تصویرسازی قدرت بازدارندگی و دعوت هوشمند در سطح بین‌المللی وجود دارد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۴/۶/۲۳ و ۱۳۸۷/۱۱/۱۹ و ۱۳۸۶/۱/۱) علاوه بر این مشاهده می‌شود که نظم گفتمانی در گفتمان رهبری قابل مشاهده است؛ این نظم گفتمانی را می‌توان در مقولاتی همچون استکبارستیزی، تأکید بر عمق راهبردی در سطح داخلی و بین‌المللی مشاهده نمود. (بیانات رهبری، ۱۳۹۰/۸/۱۹ و ۱۳۸۷/۹/۲۴) همین‌طور اقتصاد مقاومتی را به عنوان راهبرد اقتصادی در سطح ملی برای نجات کشور و مقابله با تحریم‌های ظالمانه استکبار جهانی و مقاوم‌سازی اقتصاد درونی می‌توان از محتوای متون برداشت و تفسیر نمود. (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱۱/۸)

۳.۸. مرحله تبیین

در مرحله تبیین با توجه به بافت اجتماعی و تحلیل عوامل اجتماعی تأثیر گفتمان رهبری بر ساختار جامعه قابل تأمل است؛ چه اینکه ممکن است این پرسش مطرح گردد که معنویت و خداگرایی و دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی در نهادینه‌سازی ارزش‌های اسلامی و انقلابی چقدر مؤثر بوده است؟ و یا تصویرسازی قدرت بازدارندگی در عرصه ملی و بین‌المللی چگونه و تا چه حدی نقش ایفا کرده است؟ همین‌طور دانش توأم با تهذیب و اخلاق تا چه حدی مرز دانش و اخلاق را در جامعه هدف گسترش داده است؟ و نیز این سؤال مطرح است که راهبرد فرهنگی و تبلیغی دعوت هوشمند وجدان‌های بی‌آلایش جهانی در عرصه

داخلی و خارجی و بین‌المللی چه تأثیراتی داشته است؟ افزون بر این ممکن است در راهبردهای سخت تأثیر گفتمان رهبری در ساختار جامعه ایران قابل تأمل باشد؛ چنانکه ممکن است این پرسش مطرح شود که مقوله‌هایی همچون استکبارستیزی آیا تأثیری بر جامعه ایران داشته است؟ منافع و مضار آن چیست؟ و یا اینکه راهبرد ایجاد عمق راهبردی در منطقه خاورمیانه و کشورهای اسلامی تا چقدر به منفعت کشور بوده است؟ آیا منافع آن بر مضار آن غلبه دارد؟ و یا ممکن است این سؤال مطرح گردد که اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک راهبرد آیا توانسته بر اقتصاد ایران تأثیر گذارد و اگر نتوانسته است دلایل آن کدامند؟ با عنایت به این تحلیل، مقوله‌های مضمونی استخراج شده در بعد سخت‌افزاری مشتمل بر موارد مهمی است که در جدول زیر به نمایش در آمده است:

استکبارستیزی	مقوله‌ها (راهبردهای سخت)	ابعاد
ایجاد عمق راهبردی		سخت‌افزاری
اقتصاد مقاومتی		

۹. نتیجه

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که الگوی رهبری معنوی هوشمند دارای اصول مهم نرم و سخت است؛ اصول نرم مشتمل بر اسلامیت و آرمان‌خواهی و نیز نظام‌سازی با تمدن‌سازی اسلامی است. اصولی نیز در رهبری سخت همچون امنیت و اقتدار اسلامی، تمامیت ارضی و حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی مورد توجه قرار گرفته است. راهبردهای نرم در این الگو دربردارنده مواردی همچون تزریق معنویت و خداگرایی، دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی، تصویرسازی قدرت‌بازدارندگی، دانش توأم با تهذیب و اخلاق و دعوت هوشمند وجدان‌های بی‌آلایش جهانی است. این الگو دارای راهبردهای سخت همچون استکبارستیزی، ایجاد عمق راهبردی و اقتصاد مقاومتی است. تحلیل این الگو با توجه به مدل فرکلاف نشان‌دهنده اثرگذاری و ایفای نقش سازنده در عرصه‌های ملی و بین‌المللی است که از ویژگی تمایز روشی و محتوایی برخوردار است.

منابع و مأخذ

قرآن کریم.

نهج‌البلاغه.

۱. آیتی، محمدابراهیم، ۱۳۶۶، *تاریخ پیامبر اسلام*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۲. ازکیا، مصطفی، رشید احمدرش و کامبیز پارتازیان، ۱۳۹۶، *روش‌های تحقیق کیفی از نظریه تا*

عمل، تهران، کیهان.

۳. امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۸، *صحیفه امام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام.
۴. توکلی، محمدجواد و امید ایزانلو، ۱۳۹۵، «اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک اندیشه اسلامی»، دوفصلنامه پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، سال اول، ش ۱، بهار و تابستان.
۵. جوادی‌آملی، عبدالله، ۱۳۷۳، *آوای توحید: نامه امام خمینی به گورباچف و شرح‌نامه*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام.
۶. خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۸۸، «پژوهش‌های بنیادین معاونت پژوهشی نهاد مقام معظم رهبری»، (مجموعه سخنان مقام معظم رهبری) *سایه سار ولایت*، تهران، دفتر نشر معارف نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری.
۷. خامنه‌ای، سید علی، *سخنان و بیانات*: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری؛ (khamenie.ir)
۸. خلیلیان اشگذری، محمد جمال، ۱۳۹۵، «اقتصاد مقاومتی؛ تضمین‌کننده امنیت اقتصادی کشور»، *دوفصلنامه پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی*، سال اول، ش ۱، بهار و تابستان.
۹. رفیع، حسین و سید محمدجواد قربی، ۱۳۹۲، «بررسی کاربست راهبرد قدرت هوشمند در هیئت حاکمه جدید آمریکا»، *ماهنامه اطلاعات راهبردی*، ش ۱۱۶، مرکز تحقیقاتی راهبرد دفاعی.
۱۰. روشندل، جلیل، ۱۳۷۴، *امنیت ملی و نظام بین‌المللی*، تهران، سمت.
۱۱. سرمد، زهره، عباس بازرگان و الهه حجازی، ۱۳۷۶، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران، آگاه.
۱۲. شفیعی، عباس، ۱۳۸۴، *استراتژی رهبری امام خمینی*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه‌السلام، نشر عروج.
۱۳. شیخ صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه، ۱۴۰۴ ق، *من لایحضره الفقیه*، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.
۱۴. عبدالملکی، حجت‌اله، ۱۳۹۵، *اقتصاد مقاومتی*، تهران، انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۱۵. عمید، ۱۳۶۲، *فرهنگ عمید*، تهران، مؤسسه عمید.
۱۶. فرکلاف، نورمن، ۱۳۹۸، *تحلیل گفتمان انتقادی*، ترجمه روح‌الله قاسمی، تهران، اندیشه انسان.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۱۳ ق، *الکافی*، ج ۱، بیروت: دارالاضواء،
۱۸. لطفی مرزناکی، رحمان و دیگران، ۱۳۹۳، *کالبدشکافی مفهوم دفاع هوشمند و مولفه‌های آن در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله)*، دومین همایش تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای وزارت دفاع.

تحلیل اصول و راهبردهای رهبری آیت‌الله خامنه‌ای □ ۲۷

۱۹. محمدی، سلطان، ۱۳۸۵، «جنگ و صلح در احادیث»، *فصلنامه علوم سیاسی*، ش ۳۴، دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام.

۲۰. محمدی، محمود، ۱۳۸۹، *اثر ماموریت‌های جدید ناتو بر منافع و امنیت ج. ا. ایران*، تهران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲۱. مطهری، مرتضی، ۱۳۸۰، *مجموعه آثار*، قم، صدرا.

۲۲. مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶، *حدیث ولایت (مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری)*، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی.

۲۳. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۶۲، *تفسیر نمونه*، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

۲۴. نقی پورفر، ولی‌الله، ۱۳۷۷، *پژوهشی پیرامون تدبیر در قرآن: زمینه‌ها، کلیدها، اصول، شیوه‌ها، مراحل، نمونه‌ها*، تهران، اسوه.

25. Griffin, Ricky, W, 1996, Management, Boston: Houghton Mifflin.

26. Joyce paul & Adrian woods, 2001, strategic management London Glasgow.

27. Koontz, Harold & Others, 1990, Essencials of Management, New York, MC: Grow - Hill.

28. Mckeown, A. & Bates, L., 2013, imotional intelligent leadership Northern Ireland, Library management.

29. Mintzberg, Henry, and others, 2005, Strategy safari, New York, YEAR.

30. Moorhead Gregory & ricky W. Griffin, 2001, organizational Behavior Boston Houghton Mifflin.

31. Rughase G. olaf, 2007, Identity and Strategy Usa puplishing Inc.

32. Stoner, James & Edward Freeman, 1992, Management Englewood Cliffs, Printic - Hall.

33. Suntzu, 1970, the art of war oxford uniwersity press.

34. Sydamanalakka. P. 2003, intelligent leadership & leadership competences developing a leadership framework for intelligent organizations, New York, Helsinki university of technology.

35. Sydamanalakka. P. 2008, intelligent leadership & Creativity, New York, may Baffallo.

